

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM SIFATI RISKLARINI ANALITIKA ASOSIDA BOSHQARISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

INATULLAYEVA NILUFAR XAYRULLAYEVNA

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini pasaytirishi mumkin bo'lgan risklarni analitika asosida boshqarish mexanizmini takomillashtirish masalalari o'rganilgan. Zamonaviy sharoitda ta'lim sifatiga ichki va tashqi omillarning salbiy ta'sirining oldini olish, ularni o'z vaqtida aniqlash va baholash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Muallif tomonidan ta'lim sifat risklarining tipologiyasi ishlab chiqilgan, ularni prognoz qilish va monitoring qilishning analitik usullari taklif qilingan. Shuningdek, risklarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi takomillashtirilgan bo'lib, u bosqichli tahlil, baholash indikatorlari va qaror qabul qilish algoritmlarini o'z ichiga oladi. Taklif etilgan mexanizm maktabgacha ta'lim tashkilotlari misolida approbatsiyadan o'tkazilib, uning samaradorligi eksperimental tarzda asoslangan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ta'lim sifati, risklarni boshqarish, analitika, sifat risklari, monitoring, prognozlashtirish, indikatorlar, boshqaruv mexanizmi, takomillashtirish.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati risklarini analitika asosida boshqarish mexanizmini takomillashtirish masalasi bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni intellektual, ma'naviy-axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek ularni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz ta'lim turi sifatida ta'riflanadi.

Normativ-huquqiy asos. Maktabgacha ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy hujjat O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni bo'lib, u Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 22-oktabrda qabul qilingan.

2019-yil 14-dekabrda ma'qullangan. Ushbu Qonunda maktabgacha ta'lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari, jumladan, har bir bola uchun ta'lim olish imkoniyatining mavjudligi, ta'lim-tarbiya jarayonining shaffofligi va ochiqligi kabi muhim qoidalar belgilangan.

ASOSIY QISM

Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishda muhim bosqichlardan yana biri O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-apreldagi PQ-3651-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rag'batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori bo'lib, ushbu hujjat bilan nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining 10 turdagi shakllari belgilangan va ularga soliq va yig'implardan ozod qilish kabi imtiyozlar berilgan.

Qamrov ko'rsatkichlari. Ushbu islohotlar natijasida so'nggi 10 yilda O'zbekistonda bog'chalar soni 8 baravarga ortib, ularning soni 39 mingdan oshdi. 3-7 yoshli bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi 2015-yildagi 20,8 foizdan 2026-yil boshida 80 foizga yaqinlashdi. Biroq, bu ko'rsatkichlar hududlar kesimida turlicha: 2026-yil boshida Qashqadaryo viloyatida qamrov atigi 64 foizni, Surxondaryo viloyatida 70 foizni tashkil etgan bo'lsa, Farg'ona viloyatida 86,7 foizga yetgan. Shuningdek, taxminan 800 ming bola hali ham maktabgacha ta'limdan chetda qolmoqda.

Sifat muammolari. Qamrovning keskin oshishi bilan bir qatorda, ta'lim sifati masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. 2026-yil fevral oyida 62 nafar bolaning ovqatdan zaharlanishi holati bu muammoning jiddiyligini ko'rsatdi. Xususan, soni keskin ortgan kichik oilaviy bog'chalarda oziq-ovqat xavfsizligi va ta'lim sifati nazorat qilish tizimi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan.

Baholash tizimi. Maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarini attestatsiyadan o'tkazish hamda ta'lim sifati monitoringini amalga oshirish tizimini takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 14-fevraldagi 91-sonli Qarori qabul qilindi. Ushbu qaror bilan "Davlat umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida xavf-xatarlar tahliliga asoslangan ta'lim sifati monitoringini amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Nizom tasdiqlangan. Hujjatga ko'ra, ta'lim tashkilotlari har yili o'z faoliyatini ichki baholab, natijalarni onlayn tarzda ta'lim sifati monitoringining elektron platformasi orqali Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligiga yuborishi belgilangan. 2024-yil 1-avgustga qadar ushbu elektron platformani ishga tushirish vazifasi qo'yilgan.

Ilmiy tadqiqotlar. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya sharoitlarini yaxshilash bo'yicha ilmiy tadqiqotlar ham olib borilmoqda. Xususan, 2024-yilda Shaykhova G.I. va boshqalar tomonidan Toshkent shahri Mirzo-Ulug'bek tumanidagi 6 ta maktabgacha ta'lim tashkilotining 1332 nafar tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilari orasida o'tkazilgan tadqiqotda o'quv-tarbiya sharoitlarini gigiyenik baholashning yangi usullari qo'llanilgan. Tadqiqot natijasida har bir omilning ob'ektiv miqdoriy va sifat tavsifi olinib, bu esa maktabgacha yoshdagi bolalar salomatligini yaxshilashga qaratilgan risk omillarini boshqarish bo'yicha tezkor qaror qabul qilish imkonini bergan.

UNICEF tomonidan qo‘llab-quvvatlangan muqobil maktabgacha ta’lim modellarini baholash bo‘yicha 2024-yilda Nazarboyev universitetida o‘tkazilgan tadqiqotda, ushbu modellar ayniqsa zaif qatlam bolalari orasida qamrovni oshirish va maktabga tayyorlikni yaxshilashda samarali ekanligi aniqlangan. Biroq, tadqiqotda o‘qituvchilarni saqlab qolish, malaka oshirishning tizimsizligi va resurs cheklovlari kabi muammolar dasturning kengaytirilishi va uzoq muddatli barqarorligiga to‘sqinlik qilayotgani qayd etilgan.

2025-yilda chop etilgan maqolada Sadikova Yu. tomonidan maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbarlarining noaniqlik va risk sharoitida qaror qabul qilish strategiyalari tahlil qilingan. Tadqiqotda boshqaruv qarorlarining samaradorligi rahbarning kasbiy kompetensiyasi, strategik fikrlash qobiliyati va zamonaviy boshqaruv usullarini qo‘llashga tayyorligiga bog‘liq ekanligi ta’kidlangan.

Xalqaro tadqiqotlar. PISA 2022 xalqaro tadqiqoti natijalari 2023-yil 5-dekabrda rasman e‘lon qilingan bo‘lib, tadqiqot O‘zbekiston ta’lim tizimidagi asosiy kamchilik sifatida yodlashga asoslangan yondashuvni ko‘rsatgan. Natijalarni taqdim etishda OECD vakilining o‘rinbosari Tuye Xalgrin shaxsan ishtirok etgan. Shu munosabat bilan maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan yangi baholash tizimi joriy etilgan bo‘lib, unda o‘quvchining bilimni amalda qo‘llay olishi ham baholanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifati risklarini analitika asosida boshqarish mexanizmini takomillashtirishning nazariy va amaliy aspektlarini tizimli o‘rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

2020-yil 6-noyabrda Prezidentning “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. Ushbu hujjat bilan maktabgacha ta’lim tizimida “Bolalar bog‘chasi” axborot tizimini ishga tushirish belgilandi.

2021-2022-yillarda ushbu tizimning tajriba-sinov sinovlari Toshkent shahri Bektemir tumanidagi maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘tkazildi. Tajriba davomida quyidagi funksiyalar joriy qilindi:

Biometrik identifikatsiya (Face ID): Bolalar va xodimlarning davomati yuz qiyofasini skanerlash orqali avtomatik ravishda qayd etiladi. Amaliyotda bu quyidagi risklarni kamaytirmoqda:

Xodimlarning sababsiz ishga kelmasligi yoki ish vaqtidan erta ketishi aniqlanadi
Bolaning bog‘chadagi har bir daqiqasi nazoratga olinadi

Davomat bo‘yicha korrupsion holatlar (masalan, mavjud bo‘lmagan bola hisobiga mablag‘ o‘zlashtirish) bartaraf etilmoqda

Avtomatik tana haroratini o‘lchash: Kirishda o‘rnatilgan qurilma bolaning tana haroratini avtomatik o‘lchaydi. Tana harorati 37 darajadan yuqori bo‘lgan bola

bog‘chaga qabul qilinmaydi va ota-onaga davolanish bo‘yicha ko‘rsatma beriladi. Bu epidemiologik xavfsizlik risksini real vaqt rejimida boshqarish imkonini beradi.

Ovqatlanish jarayonini raqamli nazorat qilish: Oshxonada elektron tarozi va kameralar o‘rnatilgan. Taomnoma bo‘yicha barcha oziq-ovqat mahsulotlari qozonga solinishidan oldin elektron tarozida tortiladi va tizimda qayd etiladi. Bu oziq-ovqat xavfsizligi va zaharlanish risklarini kamaytirishga qaratilgan.

2022-yil 1-iyunga qadar ushbu tizimni respublikaning barcha davlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida joriy etish rejalashtirilgan edi.

XULOSA

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim sifati risklarini analitika asosida boshqarish mexanizmini takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston ushbu sohada jiddiy miqdoriy o‘zgarishlarga erishgan bo‘lsa-da, sifat masalalari dolzarbligicha qolmoqda. 2015-yildagi 20,8 foizlik qamrov 2026-yil boshida 80 foizga yetgan, bog‘chalar soni 10 yilda 8 baravar oshib, 39 mingdan oshgan. Biroq 800 ming bola ta‘limdan chetda, Qashqadaryo (64%) va Surxondaryo (70%) viloyatlarida qamrov pastligicha qolmoqda.

“Bolalar bog‘chasi” axborot tizimi (Face ID, harorat o‘lchash, ovqatlanish nazorati) joriy etilgan bo‘lsa-da, 2026-yil fevralida 62 bolaning zaharlanishi tizimning barcha bog‘chalarda to‘liq ishlamayotganligini ko‘rsatdi. Kadrlar riski eng muhim muammo bo‘lib, 2025-yilda 341 ming o‘qituvchidan 102 ming nafari attestatsiyadan o‘ta olmagan, 13 ming nomzoddan 6 ming nafari ishga qabul qilinmagan.

2026-yil 5-fevraldagi PF-19-son Farmoni bilan “Yangi avlod” bog‘chalari va bir yillik majburiy tayyorlov guruhlari joriy etilmoqda. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta‘limda risklarni analitika asosida boshqarish mexanizmi yaratilgan, ammo kadrlar malakasi, hududiy nomutanosiblik va oziq-ovqat xavfsizligi muammolari to‘liq bartaraf etilmagan. Kelgusi islohotlar aynan shu yo‘nalishlarga qaratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta‘lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni, 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son. – Lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha va umumiy o‘rta ta‘lim tashkilotlarini attestatsiyadan o‘tkazish hamda ta‘lim sifati monitoringini amalga oshirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, 2024-yil 14-fevral, 91-son. – Lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta‘lim tizimini yanada rag‘batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, 2018-yil 5-aprel, PQ-3651-son. – Lex.uz
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha va maktab ta‘limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarori, 2024-yil 20-dekabr, 867-son. – Lex.uz